

Amikor hiányzik az egyik szülő

Egyszülős családok a mindennapokban

2005 elején, nem sokkal az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány létrehozása előtt, a statisztikákban keresgéltem és próbáltam megtalálni, hogy van-e még rajtam kívül egyedül nevelő szülő ebben az országban. Amikor végre megtaláltam, amit kerestem, az első gondolatom az volt, hogy szegény, hogy ennyi idősen még nem tudok statisztikát olvasni – mert az lehetetlen, hogy ennyi család él rajtunk kívül egyetlen szülővel. Mint ahogy az is lehetetlen, hogy ha ennyien vagyunk, miért nem foglalkozik velünk szervezet, miért nem jut ránk célzott figyelem és miért nincs olyan hely, ahol segítenének nekünk.

Az akkori statisztikák szerint ugyanis ebben a nem egészen tízmilliós országban kb. 300 000 egyszülős családról beszéltek és félmillió gyerekről, akik ezekben a családokban nevelkednek. A 300 ezer szülőből 260 000 édesanya, 40 ezer pedig olyan édesapa, aki egyedül viszi a hétköznapokat.¹

Egyszülős családok a világban és Európában

A világon átlagosan minden negyedik család egyszülős és kb. 320 millió gyerek nevelkedik a világon egyetlen szülővel. Az Európai Unióban a gyerekes háztartások átlagosan 15%-a egyszülős. A legmagasabb arányt Dániában találjuk, ahol ez az arány 30%, ezt követi Litvánia, Svédország, az Egyesült Királyság, Észtország és Lettország. (A regionális „rekordot” Írország egy olyan régiója tartja, ahol 60% (!) az egyszülős családok aránya.) A legalacsonyabb értéket Horvátországban mérték (6%), de 10% alatti az arány Romániában, Görögországban, Finnországban és Szlovákiában is.² Az európai gyerekek következő generációjának már egyharmada fogja a gyerekkorának legalább egy részét – de lehet, hogy az egész gyerekkorát – egyetlen szülővel megélni.

Magyarország a számokat és arányokat tekintve inkább a felső régióba tartozik.

Egyszülős családok aránya és száma, ahol él gyermek, aki		
6 évesnél fiatalabb	15%	67 540
15 évesnél fiatalabb	20,7%	186 804
18 évesnél fiatalabb	22,3%	235 826
25 évesnél fiatalabb	25,1%	346 196

Forrás: Monostori Judit 2016.

A válások aránya itthon és az Európai Unióban

Az egyszülőség leggyakoribb oka a válás. 2015-ben az EU 28 országában 2,2 millió házasságot kötöttek és 946 ezer pár vált el. 1965-höz képest az ezer főre eső házasságkötések száma 7,8-ról 4,3-ra csökkent, míg a válások 0,8-ról 1,9-re emelkedtek. Nem meglepő módon ezt a sort is Litvánia és Dánia vezeti, míg a házasságok Máltán és Írországban bizonyulnak a legtartósabbnak.³

Magyarországon megfordulni látszik a negatív trend: a 2006 és 2010 közötti mélypont után 2010 után jelentősen megnőtt a házasságkötések száma. 2016-ban már meghaladta az 50 ezret, amire korábban húsz évig nem volt példa. Ezzel egyidőben csökkent a válások száma is: a korábbi években tapasztalható évi 24-25 ezer váláshoz képest 2014-ben 20 ezer alá csökkent ez a szám – 50 év óta először.

Ugyanez a tendencia a házasságon kívül született babák számában is: 1990-ben 13% volt az arányuk, ez 2015-re már elérte a 48%-ot. Ehhez képest az elmúlt két évben csökkenni kezdett ez az arány, ami azért is fontos, mert a házasságok még mindig stabilabbak, mint az élettársi kapcsolatok, a házasságba született gyerekek tehát kisebb eséllyel válnak egyszülőssé.⁴

A 2016-os statisztikák több mint 470 ezer egyszülős családról számolnak be, ami 58 ezres növekedés a 2001-es számokhoz képest, ám komoly csökkenés 2011 kiugróan magas – 528 ezres – számához viszonyítva.⁵ Ám az

¹ KSH

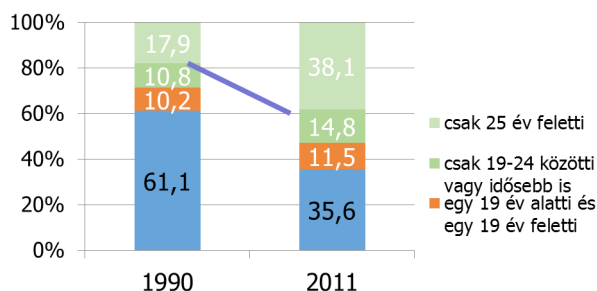
² Eurostat

³ Eurostat

⁴ Magyarország 2016, felelős kiadó: Dr. Vukovich Gabriella; Budapest 2017. 15-19. oldal.

⁵ KSH

egyszülős családok összetétele miatt ezek a számok nemcsak azokat mutatják, ahol eltartott gyerekeket nevelnek, hiszen például a mamahotelek egyre növekvő aránya miatt a statisztikákban egyszülősnek számít az a család is, ahol a „gyerek” mondjuk 40 éves.

Az egyszülős családban élő családtagok megoszlása.

Forrás: Népszámlálási adatokból Monostori Judit számításai

Sztereotípiák és előítéletek

Bár az egyszülős családok története egyidős az emberiséggel, a téma a mai napig érzékeny és ellentmondásos. Bár 2018-at írunk és a kívülállók sokszor úgy érzik, hogy az egyszülőség természetes része a mai társadalomnak, az érintettek még mindig gyakran számolnak be olyan negatív tapasztalatokról, amelyek mögött előítélet, stigmatizálás vagy sztereotípiák állnak, pedig az elmúlt 40 évben megduplázódott az egyszülős családok aránya Magyarországon. A közvélemény például hajlamos „női problémának” gondolni az egyszülőséget még akkor is, ha Magyarországon ma kb. 40 ezer apa neveli egyedül a gyerekeit. Talán ennek tudható be, hogy az egyedül nevelő apákat sokkal nagyobb megértés, támogatás és empátia veszi körül, mint az anyákat. „Az egyedül nevelő anyák történetében mindenki balesetet lát, az egyedül nevelő apákéban pedig katasztrófát.” – írta egyszer egy anyuka és nem is járt messze az igazságtól. Egy apuka, aki öt gyerekkel maradt magára, így emlékszik vissza az első időkre: „Amikor egyedül maradtam a gyerekekkel, mindenki segíteni akart, mert ki fog főzni és ki fogja a gyereket fürdetni? Nagymamák, nagynénik és az összes női családtag ott nyüzsgött, hogy akkor majd segítenek. Egy nőnél természetesnek gondolják, hogy majd úgyis megoldja, nálam, mivel férfi vagyok, ez nem volt kézenfekvő.”

A sztereotípiák szerint az egyedül nevelő szülő egyet jelent az elvált nővel, ám ez korántsem igaz: bár az egyszülősök több mint 40%-a valóban elvált, egyharmaduk özvegy. Fontos adat, hogy Kopp Mária kutatásai alapján (2005.) annak a valószínűsége, hogy egy férfi túléli a 65. életévét, ma Magyarországon csupán 64%. Ha nincs legalább középfokú végzettsége, akkor nagyobb annak

az esélye, hogy nem éri meg a 65. évét, mint annak, hogy megéri. Minden tizedik kisbaba pedig úgy jön a világra, hogy csak az édesanyjával kezdi az életét. Nem ritka azoknak a száma sem, akik egyedülállóként fogadnak örökbe és így válnak egyedül nevelő szülővé. A kép tehát rendkívül színes, az egyszülősök csapata nagyon is heterogén társaság. Ha összeadjuk ezeket a számokat, nem meglepő, hogy a családi pótlékban részesülő egyszülős családok aránya 2015-ben 27% volt – ez az arány megegyezik a kétszülős, két gyereket nevelő családok arányával. A számok tehát óriásiak, az egyszülősök társadalmi „jelenléte” pedig már közhely: mindannyian ismerünk egyszülős családokat, mégis évekig-évtizedekig nem esett szó róluk, nem beszéltünk róluk, nem foglalkoztunk velük, igyekeztünk úgy tenni, mintha nem is lennének. De voltak és vannak – és ahogy a számokat és tendenciákat elnézzük, ez nem is fog változni.

„Csodálkozunk azon, hogy a világ nem tisztel minket eléggé vagy néha görbe szemmel néz ránk. De hogy tiszteljen, amikor néha mi sem tiszteljük magunkat? Amikor ahelyett, hogy büszkéek lennénk arra, amit véghez viszünk, szégyelljük magunkat, amiért egyedül neveljük a gyerekeinket. Először magunkban kellene rendet raknunk, és utána várjuk el a világtól, hogy rendesen álljon hozzánk.” – mondta egy egyedül nevelő anyuka amikor arról beszélgettünk, hogy hogy éli meg azt, hogy egyedül neveli a hatéves kisfiát.

Egyszülős családban élő gyermekek aránya és száma a gyermek életkora szerint

6 évesnél fiatalabb	13,9%	78 593
15 évesnél fiatalabb	18,4%	260 859
18 évesnél fiatalabb	19,9%	342 587
25 évesnél fiatalabb	22,6%	523 551

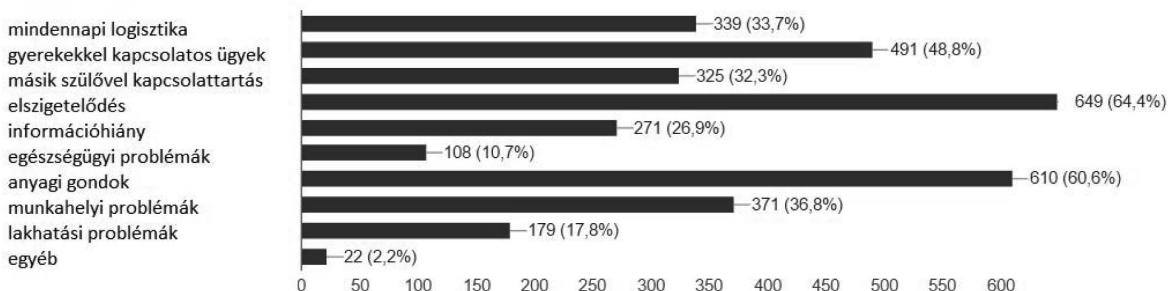
Forrás: Monostori Judit

Anyagi gondok és elszigetelődés az egyszülős családokban

Az egyszülős családok egyik legnagyobb problémája az elszegényedés: ez a családforma vezető szegénységi kockázatot jelent. Az UNICEF statisztikái alapján 2009-ben az egyszülős családok 47.3%-a élt szegénységben, mindössze három évvel később ez a szám már közel 51% volt. Az azóta eltelt hat évben – ne legyenek illúzióink – a számok csak tovább növekedtek. Románia, Bulgária és Lettország után mi vagyunk a negyedik, ahol a családok jó eséllyel szegényednek el csak azért, mert egyetlen szülő a családfenntartó. Kriszta így foglalta össze, hogy mitől nehéz egyedül nevelő szülőként kijönni a hónap végéig: „Anyagilag is sokkal nehezebb egyedül

Mik a leggyakoribb problémák, amikkel a mindennapok során küzdesz? Kérjük, hogy maximum 4 választ jelölj meg!

(1007 válasz)

Forrás: Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány saját kutatása (2017)

nevelni egy gyereket, még akkor is, ha ott az ex-férfjed, aki fizeti a szokásos tartásdíjat. Az egy fizetés és a tartásdíj mindig sokkal kevesebb lesz, mint a két fizetés. A villany, a fűtés ugyanannyi kettőnek is, mintha hárman élnénk, és ugyanannyi a tandíj is. Ha be akarom íratni különórára, ha azt akarom, hogy sportoljon, ez mind-mind nagyon sok pénzbe kerül, és nem mindegy, hogy ezt egy ember fizeti vagy kettő. Ez persze közhely, de rettenetesen megnehezíti a hétköznapiakat.”

Az anyagi probléma azonban csak egy azok közül, amelyek az egyedül nevelő szülőket terhelik. Az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány 2017-ben online kutatást végzett több mint ezer szülő részvételével és arról kérdeztük őket, hogy mik a legégetőbb problémáik. Az anyagi gondok a második helyen végeztek, a szülők az elszigetelődést jelölték meg a legnagyobb problémaként. Az elszigetelődés különösen azoknak a szülőknek jelent nagy fizikai és lelki terhet, akik kisgyereket nevelnek – óvodás-kisiskolás korig a napi hozom-viszem, a délutánok és esték gyerekközpontú léte mind arra predesztinálja a szülőt, hogy ne tudjon kimozdulni otthonról. Ez különösen azoknál a családoknál okoz nagy nehézséget, ahol nincsenek nagyszülők, rokonok, akik időről időre le tudnák venni a terhet a szülő válláról. Egy válás, elválás után gyakran szakadnak meg a baráti, néha rokoni kapcsolatok, a szülők informális hálójá beszűkül, a válással szemben tanácstalan barátok inkább elmaradnak, csak hogy ne kelljen állást foglalniuk, „választaniuk” a szétszakadt pár két tagja között. Nehézkessé válnak vagy el is maradnak a nyaralások, hiszen a szülő nehezebben mozdul egyedül a gyerekekkel, szűkebbé az ünnepek, amelyek gyakran elvesztik a meghittségüket, ennek helyét a logisztika, a gyerekek ide-oda szállítása, a folyamatos szervezés veszi át.

„Nagyon ritkán megyek el valahová, most az iskolai szünetben volt olyan, hogy vettünk színházjegyeket, de jó nagy ráfaragás volt, mert az egyik darabról például kijöttünk. Régebben arra gondoltam, hogy ha majd anyuék napközben már szabadok lesznek, bevállalnak Fruzsival egy-két estét, de most meg nincs már energiám. Valahogy úgy jött ki a munka, hogy úgy húzom a belem magam után, bőven elég az, ha szombaton este, ha lefektettem Fruzsit, nézek egy filmet a tévében.” – meséli egy anyuka az egyszülős mindennapjait. Az örökös fáradtság, a rohanás, hogy utolérjük magunkat, a lelki és fizikai terhek lassan felörlik a társas kapcsolatokat és a magára maradt szülő még inkább magányos lesz.

Egyszülős Központ

Egyre több rendezvényen szerveznek beszélgetést az egyedül nevelő szülőkről, egyre több fórumon kerül szóba az egyszülős családok ügye, ami jó jel. Azt jelenti, hogy az egyedül nevelő szülők bekerültek a közbeszédbe. Akár a 10 évvel ezelőtti állapothoz képest is, amikor senki nem beszélt pl. anyák napján az egyedül nevelő anyákról vagy a munka-magánélet egyensúlyának kérdésében az egyszülősökről. Pedig már akkor is sokan voltak. Ha tehát az egyszülőség mint téma már fontos, az önmagában is mérföldkő. A másik mérföldkő pedig az, hogy nemrégiben megnyílt az ország első Egyszülős Központja, amely a nemzetközi porondon is úttörő kezdeményezés. Az egyszülős családok rendkívül magas száma és az élethelyzetükből adódó, az átlagosnál több problémaforrás már önmagában is indokolja egy ilyen központ létezését, működését. A Központban folyó munka egyik része maga a praktikus segítségnyújtás – eddig is ingyenes jogi, pszichológusi, gyerekpszichológusi valamint mediációs segítséget kaptak az egyszülős alapítványhoz forduló online formában, ezt a segítséget

a központban már személyesen is eléri. A széleskörű szolgáltatásokat nyújtó közösségi iroda, a munkaerőképzési tanácsadás, a képzések és a kezdő vállalkozókat segítő inkubációs program a munkavállalást, a munkában maradást segíti, hiszen egy munkanélküli egyedül nevelő szülő számára szinten lehetetlen, hogy a felszínen tudjon maradni a gyerekeivel.

A gyerekek számára táborokat, üdüleket szervezünk, ingyenes korrepetálást, különórákat biztosítunk és gyerekpszichológussal, csoportokkal segítjük őket abban, hogy át tudják vészelni a nehéz és gyerekfejjel néha nehezen értelmezhető élethelyzeteket.

Minden egyszülőnek az egyik legnagyobb kihívás, hogy hova tegye a gyermeket, ha bármilyen programja adódik. A központ egyik fontos szolgáltatása éppen ezért a játszóház, ahol az ingyenes programok alatt ingyenesen lehet gyerekfelügyeletet kérni.

Egy egyszülő központ azonban nem „zárhatja be” az egyszülőket: több olyan program is van, amely segíti a prevenciót, a családok felbomlását vagy amelyet az újránházasodás után létrejövő mozaikcsaládok, a különélő szülő vagy a családokat segítő más civilszervezetek számára szervezünk.

Az egyszülő kutatás során első helyre került elszigeteltség oldása a központ egyik alapfeladata. Nemcsak a budapesti központban, de hálózatosan több vidéki városban is folynak azok a közösségépítő programok, ahol a családok kérhetnek és adhatnak is segítséget és a hasonló élethelyzetben lévő szülők egymást támogatva tudják megerősíteni azt a hátteret, amelyben a gyerekeiket nevelik.

Magyarországon tehát már van olyan hely, ahol lehet segítséget, támogatást kérni, tanácsadásra, képzésre jelentkezni, közösséghez tartozni és közben a gyermeket be lehet adni egy játszóházba vagy beülni a kávézóba, hogy a szülő szusszanhasson egy félórát. A kezdeményezés kormányzati segítséggel jött létre, ami azt mutatja, hogy az egyszülő családok a döntéshozók számára is látható-

vá váltak. Már vannak pályázatok, kiírások, szabályozások, amelyekben nevesítve vannak ezek a családok. Valami tehát elindult, ugyanakkor sok lépés van még előttünk. Az egyik ilyen fontos téma a tartásdíjak kérdése – amikor a családok elszegényedéséről beszélünk, alapvető elvárás lenne, hogy ne csak az fizessen gyerektartást, aki akar. A tartásdíj egyike azoknak a kérdéseknek, amelyeket a döntéshozókkal közösen kell tovább gondolni.

Az egyszülőség nem feltétlenül tart örökké: Nagy-Britanniában – ahol az egyszülő családok aránya az egyik legmagasabb Európában és ahol közel száz éve működik az egyszülőket támogató szervezet – számos kutatást folytattak az egyszülő családok életkörülményeiről és az egyik ilyen kutatás szerint átlagosan öt évig tart az egyszülő állapot. Ezután a szülő vagy újránházasodik vagy felnőnek a gyerekek és kirepülnek. De akár néhány évről, akár évtizedekről beszélünk, fontos, hogy a szülők – és velük együtt a gyerekek – hogyan élnek meg ezeket az éveket.

Sok szó esik mostanában arról, hogy szülessenek meg a fiatal korban tervezett és kívánt gyerekek. Ilyenkor a jelenről beszélünk: azokról a nőkről, akik most állnak a gyerekvállalás előtt. Ám fontos, hogy hosszabb távon is gondolkodjunk. A múltkor egy fiatal lánnyal találkoztam, akit egyedül nevelt fel az édesanyja. Ezzel kezdte a beszélgetést: „nem akarok gyereket, mert láttam, milyen nehéz volt az anyámnak”. Ha azt akarjuk, hogy megszülessenek azok a kívánt gyerekek, nemcsak a mostani generációban, de a következőkben is, akkor segítenünk kell az egyedül nevelő szülőket. Hogy ne abban nőjenek fel a gyerekeik, hogy a szülői lét szenvedés, a gyerekvállalás pedig egyet jelent a kínládással, az elszegényedéssel. Ha a ma egyszülő családait segítjük, azzal azért is tesszünk, hogy a következő generáció ne érezze úgy, hogy nem akarja megismételni a szülei sorsát. Hogy ezek a családok is megtapasztalhassák, hogy jó családban élni. Még akkor is, ha egyszülő.